

НОВІ ВИДАННЯ

Євген Скопов

ФІЛОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА І ГУМАНІТАРИСТИКА

Роздуми над книгою: Звонська, Л. Л. та ін. (Ред.). (2017). *Енциклопедичний словник класичних мов*. Київ: Київський університет

«Енциклопедичний словник класичних мов» (далі – Словник), що вийшов друком на початку 2017 року, поза сумнівом є знаковою подією не лише для філологів, але й для всієї вітчизняної інтелектуальної спільноти. Сам факт перевидання впродовж року промовисто засвідчує існування читацького запиту на подібні книги.

Словник є способом визначити поняття, зафіксувати їхній об'єктивний сенс, але в даному випадку ми радше маємо справу із репрезентацією сенсів у їхній еволюції, дискурсивності мовної стихії як такої. Це виглядає як натяк на недогматичний, мінливий характер виміру Слова. Словник про сенси – це виклик, спроба здійснити фундаментальну деконструкцію усталеного Сенсу, монополізованого традицією. Шлях цієї деконструкції – діалог, сумнів (звернений передовсім до читача), розрізнення меж традиції й сучасності, увиразнення джерел мовного середовища, окреслення підстав власної ідентичності. Зрештою, автори Словника долучаються в такий спосіб до про-світницького проекту в Україні, до творення мовного інструментарію як української гуманітаристики так і науки в цілому.

Енциклопедичний словник класичних мов вражає масштабністю задуму і широтою його реалізації. Адже представлено не лише статті з проблем фонетики, морфології, синтаксису, а й запропоновано розгорнутий огляд еволюції балканських мов. А відтак виникають підстави розглядати дану працю як серйозний доробок з історії та теорії класичних мов. Значущість цього доробку підсилена недостатньою обізнаністю вітчизняних гуманітаріїв із класичними мовами, щодо яких відтепер існуватиме стислий довідниковий компендіум, з якого легко дізнатися про засадничі конструкти латини, греки тощо.

У першу чергу, метою Словника була спроба, і на нашу думку цілком вдала, репрезентувати класичні мови на тлі всієї палітри термінологічного розмаїття, закладеного у фундамент європейської мовної традиції. Репрезентувати із зазначенням усіх карколомних перипетій еволюції лексичних форм і понять в цій традиції. Наприклад, вельми показовою є стаття про *Класицизм*, в якій репрезентовано мінливість встановлених акцентів у визначенні феномену «класичності».

© Є. Скопов, 2018

До речі, Словник містить чимало статей в яких викладено відомості про малозгадувані, а то й узагалі невідомі вітчизняній аудиторії терміни, події, постаті. Зокрема, згадуванні в Словнику *Modicium (Modistae)*, як і автор *Ἀττικαὶ λέξεις* (про якого теж є стаття), донині залишалися відомими хіба що вузькому колу фахівців з історії граматики.

На особливу увагу заслуговує представлена авторами історія становлення і трансформації класичних мов, розгляд яких здійснено на тлі трансформації балкано-малозайських підгруп індо-європейської мовної групи в цілому, що сприяє розумінню природи лексико-семантичних конструктів цих мов.

Структурно словник розподілено на статті за алфавітом, але варто виокремити низку основних тематичних царин:

1. Термінологічно-поняттєві матеріали (поняттєво-категоріальний апарат класичних мов).
2. Матеріали з граматики: фонетики, морфології, синтаксису, теоретичної граматики та діалектології. Граматичні особливості мовних груп.
3. Комплекс статей, присвячених історико-лінгвістичним процесам.
4. Семіотика.
5. Постаті видатних дослідників феномену мови.

Варто відзначити важливість даного видання не лише для фахівців філологів, але й для значно ширших кіл читачів, зокрема – усіх тих, хто цікавиться історією філософії. Адже представлені статті (принаймні позиції 3-5) становитимуть певний інтерес і для історико-філософських розвідок.

Простий аналіз переліку статей Словника засвідчує неабиякий інтерес авторського колективу до історії мовознавчих досліджень, що варте окремого обговорення, адже безпосередній предмет нашої уваги становить історико-філософський аспект Словника. Серед семи сотень статей, представлених у Словнику, безпосередній стосунок до історії філософії мають щонайменше сім десятків і ще 122 статті присвячено окремим постатям.

Принагідно зазначимо, що особливе місце приділене статтям з історико-філософської проблематики (*Біблеїстика, історія класичної філології, палеографія*), серед яких варто згадати про статтю *Філософія мови*, за обсягом одну із найбільших. Для фахівців з історії філософії це є більш ніж достатній привід звернути увагу на Словник. Чільне місце відведено історії осмислення самого феномену мови й таких фундаментальних категорій як ім'я, сутність і їхнього знаково-символічного оприявлення у слові (від Платона до Сосюра).

Зокрема в статті, присвяченій діалогові Платона *Кратил, або про правильність імен*, цей твір охарактеризовано як першу по-справжньому ґрунтовну спробу визначити феномен мови. Власне, саме з цього діалогу й починається семіотика. Хоча щодо *Кратила* варто зробити деякі зауваження, адже згадана стаття вкрай побіжно характеризує власне філософську позицію грецького філософа, чий логічно завершений релятивізм якнайкраще відповідає сучасним теоріям мови як дискурсу. Вельми показово, що вся подальша історія теорії мови, репрезентована авторами Словника, веде свій відлік саме від зазначеного діалогу Платона, причому кожна чергова спроба відповісти на питання про зв'язок імен і сутностей виглядає як продовження суперечки Кратила і Сократа, встановлюючи континуальність сенсів, промовисто засвідчену статтями *Внутрішня форма, Етимологія, Звуковий символізм, Теорія найменувань*.

Особливий інтерес для історико-філософських досліджень Словник становить через представлену авторами доволі розлогу історію вивчення мови у вигляді історій дослідників мови. Адже історія ідей – передовсім історія мислителів, життєписи яких дають змогу розкрити увесь множинний універсум сенсів, що постали з дискусій. Важливість представлених біографічних даних полягає насамперед у тому, що поширення ідей окреслено постатями, отже – виникає можливість структурувати (маркувати) генеалогію ідей як хронологічно, так і географічно. А це принаймні дасть змогу тому, хто скористається Словником, не плутати прямі (автентичні) і непрямі джерела запозичень.

Варто відзначити й те, що запропонована Словником історія класичних мов може стати корисною для сучасних вітчизняних історико-філологічних і історико-філософських студій, які потребують усталеного ужитку понять (хоч би й задля висунення обґрунтованих альтернатив).

Попри зазначені привабливі сторони, Словник має і деякі недоліки. Ідеться насамперед про відсутність спеціальних статей, присвячених таким знаковим постатям, як Гердер, Гумбольдт, Віко, хоч вони неодноразово згадуються в тексті. Зрештою, зрозуміло, що автори не могли охопити неохопне, до того ж, ідеологія Словника не передбачає «персональних» статей про всіх мислителів, згаданих у ньому. Наприклад, такої статті немає про Платона, який згадується в різних контекстах десятки разів. Утім, на мою думку, було би корисно запровадити щось на кшталт т.зв. «хабових» статей з оригінального французького видання «Європейського словника філософій»: це дало би змогу організувати інформацію для читача, зацікавленого переважно в персоналіях і не збільшило би обсяг надто істотно.

Недоліком слід вважати і брак відомостей про сучасні напрацювання в галузі лінгвістики, адже серед добре знаних на Заході імен є й такі, що зажили слави нових класиків, як-от Ноам Чомскі (Chomsky). Це може призвести до оцінки Словника як несучасного. Не згадується в ньому і Жан-Жак Русо.

Словник містить і дещо некоректні матеріали (стаття *Відродження*), адже характеристика Відродження, що передує Середньовіччю, демонструє оперування вельми усталеними передсудами і, аж ніяк не відповідає сучасним концепціям історичної науки, і тим паче розвідкам з історії філософії, для якої Середньовіччя – яскравий феномен інтелектуального життя.

Попри всі зауваги, довідник даного типу – непересічна подія для сучасного інформаційного середовища, у межах якого паперовий примірник (друкована книга) виглядає як виклик (а для декого – як виклик такого собі застарілого Дон-Кіхота). Але варто вести мову не про «несучасність» не «і»-видання Словника, а про його альтернативність інформаційним ресурсам. Останні, на жаль, часто-густо пропонують вельми сумнівний за якістю контент у просторі «без-відповідальності». Звісно, сучасність і друкована книга – тема окремої розмови, але дана праця деякою мірою реактуалізує суперечки довкола питання про вплив інформаційного простору на мисленнєві процеси, що особливо гостро точаться з моменту виходу бестселера Ніколаса Карра «*The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*».

Зрештою, попри розмаїття можливих оцінок, Словник долучається до формування української мовленнєвої культури, сучасного Українського Просвітництва: пропонуючи широкий термінологічний інструментарій із масивним комплексом історико-філософських напрацювань, що безперечно сприятиме формуванню цілісної картини історії ідей та її термінологічної уніфікованості.

Найбільшу ж користь, на нашу думку, Словник матиме для студентів, причому не лише філологів, але й філософів, психологів і решти гуманітаріїв. Особливо незамінним він обіцяє стати при викладанні курсів з філософської текстології й філософського перекладу, які вже не перший рік включені до навчальних планів, наприклад, Київського національного університету імені Тараса Шевченка й, на нашу думку, поширюватимуться на інші університети.

Evgen Scopov

Philological Culture and the Humanities. Reflections on the Book: Zvonska, L. L. et al. (Eds.). (2017). *Encyclopedic Dictionary of Classical Languages*. Kyiv: Kyiv University

Review of the book Zvonska, L. L. et al. (Eds.). (2017). *Encyclopedic Dictionary of Classical Languages*. Kyiv: Kyiv University.

Євген Скопов

Філологічна культура і гуманітаристика. Роздуми над книгою: Звонська, Л. Л. та ін. (Ред.). (2017). *Енциклопедичний словник класичних мов*. Київ: Київський університет

Бібліографічний огляд книги Звонська, Л. Л. та ін. (Ред.). (2017). *Енциклопедичний словник класичних мов*. Київ: Київський університет.

Євген Скопов, викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

Evgen Scopov, lecturer of the Philosophy Department at Vinnitsia National Technical University.

e-mail: scopoff@gmail.com
